

Møntreformen og Landbruget.

Efter et Foredrag, holdt i de jydsk Landboforeningers
Delegeretmøde i Horsens d. 20. Novbr. 1885*)

af

Will. Scharling.

Det er altid en vanskelig Sag at paapege og bedømme Virkningerne af en enkelt, bestemt socialøkonomisk Faktor, thi om det end kan være let nok at paavise et vist Resultat, som er fremkommet efter denne Faktors Tilstedekomst og for saa vidt under dens Herredømme, er det ikke fuldt saa let at afgjøre, i hvilket Omfang dette Resultat skyldes netop denne Faktor og hvor meget det skyldes andre, samtidig virkende Faktorer. Thi ethvert socialøkonomisk Resultat er ordentligvis fremkommen ved en Samvirken af en hel Række af Faktorer, og at skelne hver af disse og deres Virken fra de andre er en vanskelig Sag. Men endnu vanskeligere bliver det, hvor

*) Slutningen af Foredraget er her meddelt lidt mere udførlig end det blev holdt, da Tidens Knaphed nødsagede til Afkortning. Derimod er her ikke medtaget de enkelte Henvendelser, som den foregaaende Talers Foredrag fremkaldte, navnlig ikke Modbemærkningerne mod den af denne (Prop. Branth til Sønder Elkjær) fremsatte Tanke om en Convertering af Statsgjælden til 3 $\frac{1}{2}$ %.

Møntreformen og Landbruget.

Efter et Foredrag, holdt i de jydsk Landboforeningers
Delegeretmøde i Horsens d. 20. Novbr. 1885*)

af

Will. Scharling.

Det er altid en vanskelig Sag at paapege og bedømme Virkningerne af en enkelt, bestemt socialøkonomisk Faktor, thi om det end kan være let nok at paavise et vist Resultat, som er fremkommet efter denne Faktors Tilstedekomst og for saa vidt under dens Herredømme, er det ikke fuldt saa let at afgjøre, i hvilket Omfang dette Resultat skyldes netop denne Faktor og hvor meget det skyldes andre, samtidig virkende Faktorer. Thi ethvert socialøkonomisk Resultat er ordentligvis fremkommen ved en Samvirken af en hel Række af Faktorer, og at skelne hver af disse og deres Virken fra de andre er en vanskelig Sag. Men endnu vanskeligere bliver det, hvor

*) Slutningen af Foredraget er her meddelt lidt mere udførlig end det blev holdt, da Tidens Knaphed nødsagede til Afkortning. Derimod er her ikke medtaget de enkelte Henvendelser, som den foregaaende Talers Foredrag fremkaldte, navnlig ikke Modbemærkningerne mod den af denne (Prop. Branth til Sønder Elkjær) fremsatte Tanke om en Convertering af Statsgjælden til 3 $\frac{1}{2}$ %.

en vis Forandring i hidtidige Forhold er skabt, at paa-
vise, hvorledes Tilstanden vilde have været, dersom
denne Forandring ikke var sket. Og dog beror Dom-
men over den foregaaede Forandring i væsentlig Grad
herpaa. Og navnlig gjælder det, hvor visse Ulemper
ere blevene Følgen af den paagjældende Forandring og
denne i visse Retninger har fremkaldt eller bidraget til
at fremkalde et føleligt Tryk, at man i Almindelighed
glemmer at tænke over, hvilke Ulemper der vilde være
indtraadte, om man havde bibeholdt det Gamle.

Disse Betragtninger kunne ikke Andet end paa-
trænge sig, naar man i den senere Tid fra forskjellige
Sider hører Klager over de Ulemper, som Møntreformen
af 1873 har medført, og særlig hører den betegnet som
væsentlig Aarsag, ja vel endog som Hovedaarsag til det
Tryk, hvorunder Landbruget for Øjeblikket lider. Den
Byrde, som Guldets stigende Værdi har paalagt dem,
der skulle udrede faste Pengeafgifter, falder let i Øjnene
og føles derfor stærkt; men de meget store Ulemper,
som en Bibeholdelse af Sølvfoden i de sidste 12 Aar
vilde have medført, dem tænker man ikke paa — netop
fordi man ikke er kommen til at føle dem. Og dog
er der næppe Tvivl om, at disse Ulemper for Samfundet
i sin Helhed, og vistnok ogsaa for Landbruget, langt
vilde have opvejet dem, hvorover der nu klages.

Naar derfor det Spørgsmaal rejses og her ønskes
drøftet: Hvilken Indflydelse har Møntforandringen af
1873 havt paa Landbrugets Stilling? saa tror jeg, der er
al Grund til at begynde med den Udtalelse, at Mønt-
reformen paa den Tid, da den fandt Sted, var ikke blot
et klogt og rigtigt, men et nødvendigt Skridt, og at
den har forskaanet os for Tilstande, som vilde have vist

sig meget beklagelige og meget uheldige for vor hele økonomiske Udvikling.

At Møntreformen i forskjellige Retninger har medført utvivlsomme Goder, er vistnok nu almindelig anerkjendt. Jeg kan derfor i saa Henseende indskrænke mig til at minde om, at den har ophævet den Forskjel, som før bestod imellem de skandinaviske Møntsystemer, saa vel som den Forskjel, der bestod imellem vor og de øvrige europæiske Møntsystemers Inddeling. Om end ikke Alle ville vide fuldt at vurdere Betydningen af de herved vundne Fordele, vilde de dog sikkert erkjende, at det er Fordele, og at disse næppe vilde være blevne gennemførte uden netop i Forbindelse med Overgangen til Guldfodsystemet. Fremfor Alt er det dog selve denne Overgang til Guldfoden, — over hvis Følger man nu klager —, som var af den største Betydning for vor hele økonomiske Udvikling og som har stillet denne paa et langt fastere og sikrere Grundlag, end den vilde have havt, om vi havde beholdt Sølvfoden. Det vil maaske være rigtigst at paavise dette lidt nærmere.

Det følte allerede før 1873 som en ikke ringe Ulempe, at vi i vor Samhandel med Storbritannien havde et andet Møntmetal end dette Land. Vexelkursene paa England vare som Følge heraf mere svingende, end de vilde have været, om begge Stater havde havt Guldfod. I Aaret 1866—70 svingede Vexelkursen imellem 8,84 og 9,11, d. v. s. 1 Pd. St., som efter det i Frankrig gjældende Værdiforhold mellem Guld og Sølv af 1 : 15½ skulde være lig 8 Rdl. 90 Sk., havde i Juli 1866 kun en Værdi af 8 Rdl. 84 Sk., o: ca. ¾ pCt. mindre, og i Juli 1869 en Værdi af 9 Rdl. 11 Sk., o: ca. 2 pCt. mere. Maximumskursen var altsaa henvend

3 pCt. højere end Minimumskursen, medens til samme Tid Svingningerne i Vexelkursen paa Hamborg, der havde samme Møntmetal som vi, kun udgjorde $\frac{3}{4}$ pCt. Grunden var den, at Sølv i Juli 1869 var omtr. 3 pCt. lavere i Værdi end i Juli 1866. Naar Ulempen ved disse Svingninger i Vexelkursen paa hin Tid vare nogenlunde taalelige, var Grunden den, at Svingningerne i Værdiforholdet imellem Guld og Sølv i disse Aar vare forholdsvis smaa og i Almindelighed lidet bratte; dog forekom der allerede den Gang i Løbet af 2 Maaneder (f. Ex. April—Maj 1867) Svingninger paa henved 1 pCt. Dertil kom, at det dog kun var en mindre Del af vor udenrigske Omsætning, som foregik overfor et Land med andet Møntmetal, idet jo vor direkte Udførsel af Kreaturer til England først begyndte i Slutningen af 60erne. Men ganske anderledes vilde Forholdet blive, naar ogsaa Tyskland, med hvilket Land den forholdsvis største Del af vor udenrigske Handel finder Sted, samt efter al Sandsynlighed ogsaa Sverige gik over til Guldfoden, medens vi beholdt Sølvfoden. Over $\frac{4}{5}$ af vor udenrigske Omsætning vilde da have fundet Sted med Guldfodslande, og vi vilde da være blevne i langt højere Grad end tidligere berørte af Svingningerne i Værdiforholdet imellem Guld og Sølv. Og disse kunde netop forudses at ville blive langt betydeligere i den nærmeste Tid, end de tidligere havde været. Virkeligheden overtraf endog, hvad man havde havt Grund til at vente.

Det vil være af stor Betydning for den hele Opfattelse af Møntreformens Virkninger at se, hvorledes vor Stilling vilde være bleven, om vi havde beholdt Sølvfoden efter 1873. Det var ikke i første Linje Hen-

synet til det Tab, som et Fald i Sølvets Værdi vilde paaføre Nationalbanken og — langt mere — Statskassen, som tilskyndede til en Overgang til Guldfoden, endskjøndt det ganske vist nu har vist sig, at det nationaløkonomiske Tab ved vor Sølvbeholdnings Nedgang i Værdi vilde have været meget betydeligt. Vor Circulation af fuldvægtige Sølvmønter udgjorde i 1873 henved 20 Mill. Rdl., hvorhos Banken før Reskr. af 8. Jan. 1872 havde en Beholdning af Sølvbarrer af 6 à 8 Mill. Rdl. *) Medens Tabet herpaa og Omkostningerne ved

*) Naar Propr. F. Andersen, Rosendal, i nogle Artikler om Møntreformen og Landbruget i »Fyens Stiftstidende« for Marts d. A. fremhæver, at det er bleven anført som »et bevægende Motiv« til Guldmøntfodens Indførelse i Danmark, at »Sølvets havde stærk Udsigt til at tabe i Værdi og at Nationalbankens store Sølvbeholdnings Værdi derved vilde meget forringes«, samt anfører, at »Nationalbankens Forraad af ædle Metaller skal andrage 63 Mill. Kr., hvorefter altsaa et Værdifald af Sølvet paa 10 à 20 pCt. vilde beløbe sig til 6 à 12½ Mill. Kr.« og derhos stærkt klager over, at Møntforandringen har medført en »kolossal Udskrivning af Landmandens Lommerblot for at »den Bank, som Landbruget selv har fuuderet ved dens Oprettelse, men af hvis Aktier vistnok kun en meget ringe Del er i de almindelige Landmænds Eje, har kunnet undgaa det angivne Tab af 12½ Mill. Kr. en Gang for alle« — saa ere disse Udtalelser paa ethvert Punkt fuldstændigt urigtige. 1) Hensynet til Nationalbankens store Kassebeholdning har ikke i den Forstand været »et bevægende Motiv«, at det har spillet en Hovedrolle; thi dertil var Beholdningen ikke betydelig nok. Det er nemlig 2) fuldstændigt urigtigt i denne Sammenhæng at nævne 63 Mill. Kr. — et Beløb, som Bankens Metalbeholdning, saa vidt mig bekjendt, aldrig har naaet —; thi indtil 1873 var Metalbeholdningens Maximum 43 Mill. Kr. og dens ordinære Beløb ca. 25 à 28 Mill. Kr.; men heraf var altid en ikke ringe Del Sølvmønt, for hvilken Værditabet maatte falde paa Staten, ikke paa Banken. Det hele Beløb af Sølvbarrer, som alene var det, hvorpaa Banken kunde lide Tab, udgjorde, som anført, højst 16 Mill. Kr. (8

Møntreformen kun have udgjort lidt over 2 Mill. Kr., vilde Værditabet paa hine ca. 26 Mill. Rdl. nu (Novbr. 1885) have udgjort over 10 Mill. Kr. Og dette Tab vilde ikke have været blot nominelt eller blot været følt, hvis vi først senere havde bestemt os til at gaa

Mill. Rdl.); det forudselige Tab paa dette Beløb var visselig ikke stort nok til, at Hensynet dertil skulde være det »bevægende Motiv« til Møntforandringen — især efter at der, uafhængigt af Møntreformen, allerede ved Resol. 8. Jan. 1872 var givet Banken Tilladelse til at ombytte Halvdelen af sin Sølvbeholdning med Guld og fremdeles fastholde dette Forhold. Saa maatte Hensynet til Statens Sølvcirculation paa henved 20 Mill. Rdl. (40 Mill. Kr.) veje langt mere. Men Hovedhensynet var, som ovenfor fremhævet, den Usikkerhed i vort hele Pengevæsen, som vilde blive Følgen af at beholde Sølvfoden, medens Tyskland gik over til Guldfoden. — 3) Det er ikke »Landbruget«, som har funderet Nationalbanken ved dens Oprettelse. Som bekendt blev de $\frac{3}{10}$ af Bankhæftelsen paa Jorder og Tiender refunderet disses Ejere ved Nedsættelse i Statsskatterne med et tilsvarende Beløb, saa at hele den Byrde, der faldt paa Landejendommene, kun udgjorde $2\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.; som Bergsøe fremhæver, var den aarlige Byrde paa en Landejendom af 20.000 Rdl.s Værdi, kun 13 Rdl. Derimod faldt den fulde Bankhæftelse paa Kjøbstadejendommene; det ses da ogsaa, at af Bankens tvungne Aktiekapital af henved 8 Mill. Rdl. (— de øvrige ca. $5\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. ere senere frivilligt tegnede paa den Tid, da det var en Fordel at blive Aktionær paa denne Maade, fordi Aktierne alt stode over pari —) er henved Halvdelen, ca. 3,8 Mill. Rdl., falden paa Ejere af Kjøbstadbygninger, omtr. $\frac{1}{5}$ (1,6 Mill. Rdl.) paa Hertugdømmerne og knap $\frac{1}{3}$ ($2\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.) paa Ejere af Jorder og Tiender. — Naar endelig Hr. Andersen udtaler, at det med Hensyn til Forhandlingerne paa Møntkonferencen i Paris og eventuelle Fortsættelser »i det Hele ikke er særligt beroliggende at vide, at det næsten udelukkende er Bank- og Finantsmænd, der ere de ledende derved«, samt særlig finder det »ikke opmuntrende for Danmarks Landmænd«, at Forhandlingerne for Danmarks Vedkommende ere førte af Nationalbankdirektør Levý, da maa det dog erindres, at den i sidste Instants Ledende er Finantsministeren, og at denne var og er en Landmand.

over til Guldfoden; thi efterhaanden som Sølvets Værdi sank i Værdi, vilde vi have behøvet en saa meget større Sølv-
mængde til at besørge Omsætningen. Skulde vi have
opretholdt en Sølv-cirkulation af samme Værdi som før
1873, maatte vi altsaa have anvendt en Del af vor Ud-
førsel, til Beløb 10 Mill. Kr., for hvilken vi nu have
kunnet købe Indførselsartikler, der have været enten
til Nytte eller Nydelse for Befolkningen, til at købe
Sølv-mønt for, som ikke vilde have forskaffet Nogen
hverken Glæde eller følelig Gavn.

Langt værre vilde det imidlertid have været, at
denne Sølv-cirkulation, selv med disse Offre for stadig
at holde dens samlede Værdi paa samme Punkt, ikke
vilde have gjort stort bedre Nytte end en saadan uind-
løselig Seddel-cirkulation med svingende Kurser, som vi
have kjendt den i Aarhundredets Begyndelse. Thi Sølvet
er ikke blot siden 1873 faldet stærkt i Værdi, men
dets Værdi har været stærke og bratte Svigninger
undergivet. Vi ere nu komne saa langt bort fra hin
Periode, at kun de Færreste ville have noget umiddel-
bart Indtryk af den totale Usikkerhed, som under saa-
danne Forhold præger det hele økonomiske Liv. Men
man vil dog vistnok kunne gjøre sig en Forestilling om
de uhyre Ulemper, Bibeholdelsen af vor Sølv-fod vilde
have medført for vor hele udenrigske Handel, den
Usikkerhed, der vilde have hæftet ved alle Omsæt-
ninger, og de betydelige Tab, hvorfor enhver Handlende
— og med ham ogsaa Producenterne — vilde have
været udsat for, naar man betænker, at, dersom vi
havde beholdt vor Sølv-riksdaler, vilde 1 Lstr. (For-
holdet til et 20-Mark Stykke vilde have været omtrent
det samme) i Begyndelsen af 1876 have været omtrent

= $9\frac{2}{3}$ Rdl., i Midten af 1876 over $10\frac{3}{4}$ indtil $11\frac{1}{2}$ Rdl., og atter i Slutningen af 1876 omtrent $9\frac{1}{3}$ Rdl. Alene i Løbet af Juni—August undergik Sølvets Værdi Svingninger op og ned af ca. 13—14 pCt. Dersom en dansk Jernhandler i April 1876 havde købt for 1000 Lstr. Jern i den Formening, at han vilde kunne betale med ca. 10,000 Rdl., hvad der svarede til Øjeblikkets Kurs, men derhos havde faaet og gjort Regning paa 3 Maaneders Kredit, vilde han i Juli have maattet betale ca. 10,750 Rdl., maaske endog 11,500 Rdl. for en Vexel paa 1000 Lstr.; han vilde altsaa have tabt ca. 1000 Rdl. eller ca. 10 pCt. paa den Handel blot paa Grund af Svingningerne i Sølvets Værdi. Og dersom en dansk Kornhandler i Juli 1876 havde opkøbt Korn herhjemme for 10,000 Rdl. og solgt det til England for 1000 Lstr. i den Formening, at han vilde tjene mindst 750 Rdl. herved, da 1000 Lstr. i Øjeblikket maaske endog var over 10,750 Rdl. værd, men først modtog de 1000 Lstr. nogle Maaneder senere, vilde han istedenfor en Gevinst af 750 Rdl. have lidt et Tab af 6 à 700 Rdl. At en Handel, der skulde føres under saa stor Usikkerhed og med saadan Risiko, ikke blot vilde have ramt de Handlende haardt, men i sidste Instants være gaaet ud ogsaa over Producenterne, over de danske Landbrugere, er indlysende; thi efter at have gjort et Par saadanne Erfaringer vilde de Handlende selvfølgelig søge at beregne deres Priser saaledes, at de dækkede sig imod et eventuelt Tab ved at lade det falde paa Producenter og Konsumenter.

Men vi behøve ikke at gaa tilbage til 1876 for at finde Exempler. Ganske vist vare Forholdene netop i det Aar særlig afskrækkende, men ogsaa de følgende

Aar frembyde betydelige og tildels pludselige Svingninger. Saaledes varierede Sølvprisen i 1877 imellem $58\frac{3}{16}$ d. i Jan. og $53\frac{1}{2}$ d. i Marts d. e. en Forskjel af over 8 pCt. i 2 à 3 Maaneder, i 1878 imellem 55 og 49 d., d. e. en Forskjel af 10 à 11 pCt. Og selv efter at Sølvets Værdi siden 1880 er bleven saa lav, at Svingningerne ere blevne mindre, er nu atter iaar fra Maj indtil Septbr. Sølvet sunket omtrent $6\frac{1}{2}$ pCt. i Værdi (fra 50 d. til $46\frac{3}{4}$ d. pr. Unze Sølv). Det er Udsigten til, at den saa kaldte Bland Bill (om Udmøntning af Sølvdollars) vil blive ophævet, der har fremkaldt dette betydelige Fald i Sølvets Værdi: skulde denne Udsigt blive til Virkelighed, er det vanskeligt at sige, hvor dybt et Fald dette vil foraarsage. Men selv bortset herfra maa det siges, at Sølvets Værdi siden 1875 har været underkastet saadanne Svingninger, at en Sølvcirculation ikke har været stort bedre end en uindløselig Papircirkulation. Ja, i Østrige har man endog fundet denne sidste bedre og foretrukket at beholde den fremfor igjen at faa en Sølvcirculation, hvad der indtil 1875 var det Maal hvorefter man med stor Iver stræbte. Og Italien har endnu i de sidste Aar fundet de med en Guldcirkulation forbundne Fordele saa store, at det har bragt det Offer at optage et kostbart Laan paa over 600 Mill. Frs. for at kunne erholde en Guldcirkulation.

Jeg tror derfor at kunne sige, at Overgangen til Guldfoden i 1873 ikke blot var en klog og rigtig, for Landet i dets Helhed og da ogsaa for Landbruget særdeles nyttig Forandring, men at det for os var en ligefrem Nødvendighed at gjøre dette Skridt, saasnart Tyskland havde bestemt sig dertil, saa meget mere,

som Sverige utvivlsomt i hvert Fald vilde have fulgt Tysklands Exempel. Erkjender man dette, vil man sikkert ogsaa erkjende, at der i al den følgende Tid fornuftigvis ikke kunde have været Tale om at vende tilbage til Sølvfoden — og da allermindst i dette Øjeblik, da, som nys berørt, Udsigterne for Sølvets Skjæbne i den nærmeste Fremtid ere aldeles ubestemmelige. At der lige saa lidt har kunnet være eller i Øjeblikket kan være Tale om at gaa over til Bimetallisme, skal jeg ikke spille Mødets Tid med at dokumentere; det vil vistnok være tilstrækkeligt at henvise til, at selv de Lande, der endnu legalt fastholde Bimetallismen, enten faktisk have standset Sølvudmøntningerne, som den latinske Møntunion, og saaledes faktisk have Guld-fod, eller, for saa vidt de, som Amerika, fortsætte Sølvudmøntningerne, vogte sig for at lade denne Sølv mønt gaa ud i Cirkulation.

Begrænses da Diskussionen til dette Spørgsmaal: Hvilken Ulempe har Møntreformen medført for det danske Landbrug? og hvorvidt ere disse af en saadan Natur, at der fra dettes Side, som det andetsteds er bleven paastaet, haves et billigt Krav paa Erstatning fra Staten for de lidte Tab? — saa bliver en Hovedgjenstand for Undersøgelse at udfinde de Følger, som Møntreformen i sin Helhed har havt for Landbruget. Som alt sagt er det imidlertid ikke saa ganske let en Sag at opgjøre Resultatet af disse Følger; det nys Anførte vil have vist, at Forholdene ogsaa for Landbruget vilde have stillet sig mindre heldigt, dersom Sølvfoden var bleven bibeholdt; men en egenlig Opgjørelse eller Vurdering af de Tab, som herved ere undgaaede, kan der selvfølgelig ikke være Tale om. En Opgjørelse af

de lettere paaviselige Tab, som menes at være lidte, vil derfor altid kun blive den ene Side af Balancen — og dette er allerede en lidt mislig Omstændighed.

Spørges der nu, hvori det Tab bestaar, som der ved Møntreformen er paaført Landbruget, saa svares der, at det bestaar deri, at Priserne paa Landbrugsprodukter siden 1873 ere gaaede — tildels endog ret betydeligt — ned, og at de, saafremt vi havde beholdt Sølvfoden, vilde have været betydeligt højere end nu, maaske endog opadgaaende. I Aarene 1880—84, i hvilken Sølvprisen har været nogenlunde konstant, har den gennemsnitlig været $51\frac{3}{8}$ d. pr. Unze, medens den paa Møntreformens Tid var omtr. $60\frac{1}{8}$ d.; Prisdeltet har altsaa været ca. $8\frac{3}{4}$ d. eller — med et rundt Tal — ca. 15 pCt. I Øjeblikket er Prisdeltet endog større; jeg holder mig dog i det Følgende til det nævnte gennemsnitlige Prisdelt af 15 pCt. Hvorvidt nu alle Priser, saafremt vi havde beholdt Sølvfoden, vilde have været netop 15 pCt. højere (udtrykte i Rdl.) end nu (udtrykte i Kroner), eller om ikke nogle Varer i højere Grad end andre vilde have fulgt Sølvets Svingninger, er et Spørgsmaal, som jeg her skal lade ligge. At Priserne gennemsnitlig vilde have været 15 pCt. højere, tør vi gaa ud fra, og vi maa i Mangel af Data til en nøjere Prisbestemmelse ogsaa gaa ud fra, at alle Priser vilde have været 15 pCt. højere. Det vil da være indlysende, at i den almindelige Samhandel, paa det gjensidige Kjøb og Salgs Omraade, vilde disse højere Priser ikke have medført nogensomhelst Fordel for Landbruget. Thi samtidig med, at Landbrugerne fik 15 pCt. mere for deres Frembringelser,

maatte de ogsaa betale 15 pCt. mere for alt, hvad de skulde købe.

Her maa vi imidlertid skjelne imellem to Forhold: Et er, at Priserne, saafremt vi havde beholdt Sølvfoden, vilde have været i samme Grad højere, som Sølvet er faldet i Værdi overfor Guldet; et Andet er Spørgsmaalet om, hvorvidt selve Overgangen til Guldfoden ved at gjøre Pengemængden forholdsvis mindre, end den ellers vilde have været, har bidraget til at forhøje Pengenes Værdi og altsaa gjøre Priserne lavere. Det sidstnævnte Spørgsmaal kunne vi her ganske lade ligge; det vil utvivlsomt anerkjendes af Alle, at det kun vilde have gjort lidet til eller fra, om Danmark havde beholdt Sølvfoden; det Kvantum Guld, vi have lagt Beslag paa, er saa ringe overfor den hele Verdens Forbrug, at Guldet næppe vilde være steget mindre i Værdi, fordi vi havde beholdt Sølvfoden. Forsaavidt Priserne bestemmes paa Verdensmarkedet, vilde de utvivlsomt være blevne paa det Allernærmeste ganske de samme, som de nu have været. Men dertil kommer, at naar Landbrugerne saa stærkt beklage sig over denne Prisbevægelse, maa det dog erindres, at de fleste af de Ting, som Landbrugerne købe, ere faldne stærkere i Pris end de Varer, som de sælge. Der foreligger ikke hertillands det fornødne Materiale til en Beregning herover; men efter en for Tyskland opgjort Beregning — og Forholdene ville næppe være synderlig forskjellige her i Landet — stode Kornpriserne i Aarene 1881—83 i Forhold til dem for 1871—75 som 90 til 100 og Kjødpriserne vare omtrent uforandrede, medens Prisen paa de vigtigste Metaller — Jern, Bly, Tin, Kobber og Zink -- er falden til 74 — for de to sidstnævnte

endog til omtr. 60 —, Prisen paa Kolonialvarer — Kaffe, The, Sukker og Ris — til 70, paa Bomuld og Silke til ca. 73, paa Stenkul endog til 60. Paa den egentlige Vare-Ombytnings Omraade har saaledes den stedfundne Bevægelse snarest været til Gavn for Landbruget.

Derimod er det et Spørgsmaal, hvilken Betydning Møntfodsforandringen har havt paa Landbrugets andre Udgifts-Omraader, og her frembyder sig da først Forholdet til Arbejdslønnen, baade Tyende- og Folkeløn. Dersom Arbejdslønnen nu var uforandret den samme i Guldmønt, som den var i 1872 i Sølv-mønt, saa vilde det kunne paastaaes, at Arbejdsgiverne ved Møntforandringen vare blevne ugunstigere stillede ogsaa paa dette Omraade, idet deres Frembringelser ere dalede i Pris, medens Udgiften til Arbejdsløn forblev den samme som før. Men nu tør det betragtes som givet, at Arbejdslønnen ikke i dette Tidsrum har holdt sig uforandret, men derimod er steget. Baade Falbe-Hansens og Læge Sørensens Undersøgelser stille dette udenfor Tvivl, og D'hr. ville her sikkert bekræfte, at de nu give deres Tyende og deres Arbejdere en større Dagløn og Aarsløn i Øre og Kroner, end hvad der svarer til den Løn, de i 1872 modtog i Skilling og Rigsdaler. Men naar dette forholder sig saaledes, maa det ogsaa være klart, at denne Bevægelse, Stigningen i Arbejdslønnen, har fundet Sted aldeles uafhængigt af Møntforandringen og at Stigningen efter al Sandsynlighed vilde have været endnu større under Sølvfod, end den er bleven under Guldfod. Møntforandringen kunde bevirke, at Arbejdslønnen blev staaende uforandret og gik ned, uagtet Pengene steg i Værdi; men den kunde umulig bevirke, at Arbejdslønnen i Penge gik op, til-

trods for at Pengene bleve mere værd. Grundene til Arbejdslønnens Stigning maa søges udenfor Møntreformen, og Hovedgrunden er da vel den tiltagende Udvandring, der snarest maa bære Skylden for, at Arbejdsgiverne paa dette Punkt har faaet forøgede Byrder, samtidig med at den ved Udvandringen fremmede amerikanske Produktion har trykket Prisen paa deres Frembringelser ned. Et Spørgsmaal bliver det dog maaske, om ikke Arbejdet er bleven bedre, mere produktivt, saa at man nu med den samme Arbejdskraft producerer mere end før, og den højere Løn altsaa staar i samme Forhold til Udbyttet som før; herom tør jeg ingen Mening have.

De Omraader, hvor Møntforandringen af 1873 har paaført det danske Landbrug Tab, indskrænke sig da saaledes til dem, hvor der paahviler Landbruget faste Pengeafgifter. At disse, for saa vidt de oprindelig have været fastsatte i Sølv og da i 1873 ere omskrevne til det dobbelte Beløb i Kroner ved et fastslaaet Værdiforhold af 1 : 15,67, faktisk ere blevne ca. 15 pCt. højere, er ubestrideligt. Det er da navnlig dels Skatter, dels Prioritetsrenter, hvorom det gjælder. Imidlertid maa dog strax bemærkes, at det kun er Statsskatter, ikke Kommuneskatter, hvorom det gjælder. Kommuneafgifterne afpasses jo nemlig nøje efter de virkelige Udgifter; disse have været stigende og som Følge deraf ere ogsaa de i Penge paalignede Kommuneskatter stegne jævnt fra Aar til Aar. Herom gjælder da ganske det Samme, som foran er sagt om Arbejdslønnen: Det kunde tænkes, at Kommuneskatterne som Følge af Møntforandringen havde holdt sig uforandrede, uagtet Pengenes stigende Værdi gjorde det muligt at hjælpe

sig med et mindre Beløb; men det er utænkeligt, at Møntreformen kan have bragt Kommuneskatterne til at stige. Havde vi beholdt Sølvfoden, vilde disse Skatter i 1880—84 have været 15 pCt. højere, end Tilfældet har været.

Anderledes forholder det sig med Statsskatterne. Vel maa det antages, at Statsudgifterne, saafremt vi havde beholdt Sølvfoden, nominelt vilde have været større: have beløbet sig til mere i Rdlr. Sølv, end det dobbelte Beløb af Kroner, som nu er medgaaet, — hvad der navnlig er utvivlsomt med Hensyn til Forrentning af og Afdrag paa den udenlandske Gjæld; — men da der jo faktisk har været et betydeligt Overskud i 1873—85 og der kun et enkelt Aar har været forholdsvis mindre Underbalance, er det ikke sandsynligt at der vilde være bleven Tale om at forhøje Skatterne. Disse ere altsaa nu blevne opkrævede med det samme Beløb i Guld, som der ellers vilde være opkrævet i Sølv; der er saaledes i 1875—77 betalt i Skat gennemsnitlig en ca. 8,7 pCt., i 1878—82 gennemsnitlig en ca. 13,3 pCt. og i 1882—84 en ca. 15,2 pCt. større Værdi, end der vilde være bleven betalt i Sølv. Dette gjælder om alle de direkte Skatter (Hartkornsskatten, Ligningsskatten, Bygningsafgift og Rangskat); for de indirekte Skatters Vedkommende gjælder det derimod kun om Toldafgifterne; Arveafgiften og Overdragelsesafgiften samt i alt Væsentligt Stempelafgiften svares nemlig i Forhold til Værdien, der jo vilde have været større, naar den beregnedes i Sølv; det Samme gjælder om de væsentligste af Retssportlerne (Thinglæsning og Auktion), hvorhos Skiftegebyrerne ere blevne omordnede — og betydeligt nedsatte — efter Møntlovens Emanation.

tion. Endvidere er det klart, at det Samme gjælder med Hensyn til Renten af Prioriteter, samt Afdrag paa og Tilbagebetaling af saadanne, for saa vidt Gjælden er stiftet før 1875; derimod gjælder det ikke med Hensyn til den efter 1875 stiftede Gjæld, da den er stiftet i Guld. ligesom den i 1873—74 stiftede Gjæld er stiftet med fuld Bevidsthed om, at den vilde blive betragtet som stiftet i Guld. Hvor stort det i 1873 eksisterende og særlig det paa Landejendomme hvilende Beløb af Prioritetsgjæld var, vides imidlertid ikke*).

Saaledes staa de faktiske Forhold; Spørgsmaalet bliver nu — og det er formentlig hertil, at denne Diskussion maa indskrænke sig —, om disse Forhold kunne siges at give Borgerne i Almindelighed og særlig Landbrugerne et naturligt og billigt Krav paa Erstatning i en eller anden Form fra Statens Side, og i bekræftende Fald, om det er muligt blot nogenlunde tilnærmelsesvis at opgjøre Størrelsen af det Tab, som

*) Naar Propr. Andersen i sine foran nævnte Artikler i Henhold til en Artikel i »Morgenbladet« siger: »Den i Landejendommene prioriterede Gjæld antoges paa Møntreformens Tid at udgjøre ca. 500 Mill. Rdlr.«, og paa Basis heraf beregner et Tab for Landbrugsejerne af 200 Mill. Kr., altsaa en aarlig Renteforøgelse af 8 à 10 Mill. Kr., da maa det bemærkes, at det førstnævnte Tal — der, saa vidt erindres, i Morgenbladet var opstillet aldeles hypothetisk som et Exempel — paa ingen Maade kan siges at være konstateret. I Begyndelsen af 70erne beregnede Prof. Falbe-Hansen Værdien af Danmarks Hartkorn (med Bygninger, Inventar m. v.) til ca. 900 Mill. Rdlr.; at Prioritetsgjælden allerede dengang skulde have udgjort over Halvdelen heraf, er næppe sandsynligt, især naar man betænker, at henved 10 pCt. af Bøndergaard-Hartkornet dengang endnu var Fæstegods og henved 10 pCt. af Hartkornet tilhørte Husmændene. De paa det anførte Tal byggede Beregninger holde derfor aldeles ikke Stand, hvorm nærmere nedenfor.

menes at være lidt, og som skulde danne Basis for et Erstatningskrav.

Det maa da herved blive et Hovedspørgsmaal, om der virkelig fra Statens Side er begaaet en saadan Fejl ved Overgangen til Guldoden, vist en saadan Tilside-sættelse af berettigede Hensyn, at der herved er paa-ført en stor Del Borgere, og i særlig Grad Landbrugerne, et Tab. Fastholder man, at Møntreformens Overgang til Guldoden under de givne Forhold var nødvendig, kan der dog meget vel rejses det Spørgsmaal, om der dog ikke ved Valget af det fastsatte Værdiforhold mellem Guld og Sølv kunde være vist større Omsigt, saa at man havde faaet taget Hensyn til det Værdifald, som Sølv kunde ventes at ville undergaa. Man kunde jo saaledes t. Ex. have tænkt paa at foreskrive, at al i Sølv stiftet Prioritetsgjæld successive skulde undergaa en Reduktion, efterhaanden som Sølv sank i Værdi i Forhold til Guld, idet man lod alle Renteprestationer og lign. private Afgifter erlægge efter en i Overens-stemmelse med det til enhver Tid gjældende Værdi-forhold fastsat Aars- eller Kvartalskurs. Dette har man imidlertid netop tænkt paa, og dette Spørgsmaal har været Gjenstand for omhyggelig Overvejelse og Drøftelse i Møntkommissionen. Men man kom til det Resultat, at noget Saadant var, om ikke ugjærligt, saa dog i høj Grad utilraadeligt. Jeg tillader mig derom at henvise til en Artikel i Nationaløkon. Tidsskr. fra 1873 S. 187—200, hvor det er eftervist, at en saadan Fremgangsmaade dog ikke vilde kunne sikre en fuldkommen rigtig og retfærdig Omskrivning af de ældre Fordringer og at man derved i Virkeligheden vilde opretholde det gamle Møntsystem til Dagenes Ende som det egentlige

Grundlag for slige Beregninger. Men dertil kommer. — og det er egentlig det afgjørende — at den sandsynlige Følge af en saadan Bestemmelse, saafremt man virkelig dengang havde kunnet forudse en betydeligere Synken af Sølvets Værdi som nær forestaaende, eller i alt Fald, saasart en saadan begyndte at vise sig i en mindre Renteafgift end den tilvante, vilde være bleven, at Kreditorerne opsagde alle de opsigelige Prioriteter til Udbetaling for derefter at tilbyde et nyt Laan i Guldmønt. Herimod havde det været umuligt at sikkre Debitorerne, da det omvendt maatte staa dem frit for at opsigte Gjælden til Udbetaling i Sølv inden d. 1. Jan. 1875, hvis de troede, at de vilde blive forurettede ved Konverteringen.

Vil man nu bedømme Størrelsen af det Tab, som Landbruget kan siges at have lidt ved Overgangen til Guldfoden, maa det for det Første erindres, at dette Tab jo har rammet alle Prioritetsdebitorer, ikke blot Landbrugerne alene. At Industrien for Tiden er i høj Grad trykket, netop fordi ogsaa den har betydelige faste Udgifter, medens Indtægterne ere gaaede ned, er jo notorisk. At gjøre en Sondring imellem de forskjellige Klasser af Debitorer vilde derfor næppe lade sig gjøre. Men overhovedet savnes enhver Basis for Beregningen af det formentlig lidte Tabs Størrelse. For det Første véd man, som sagt, slet ikke, hvor stort det Beløb var, der paahvilede Landejendommene i 1873, da Møntreformen vedtoges. At anslaa det til 1000 Mill. Kr. d. v. s. en Behæftelse gennemsnitlig af hver Tønde Hartk. med c. 2600 Kr. — altsaa, da en Del Hartkorn ikke var behæftet eller kun svægt behæftet, et endnu større Beløb for det virkelig behæftede Hartkorn — er

efter min Formening altfor højt. Naar man til Støtte derfor vil paaberaabe sig, at Prioritetsbyrden i Landdistrikterne i de 10 Aar 1873—82 er bleven forøget med 434 Mill. Kr., maa hertil bemærkes, først i al Almindelighed, at netop jo større Tilvæksten har været, desto mere Sandsynlighed er der for, at Prioritetsbyrden tidligere var forholdsvis lav, og desuden, at disse 434 Mill. Kr. jo falde paa Landdistrikterne i deres Helhed, altsaa ogsaa paa Fabrikker, Kjøbmandsbygninger, Lyststeder osv., hvorhos det særlig maa erindres, at vor største Kjøbstad, Frederiksberg, endnu stedse regnes med til Landdistrikterne. Derhos er jo i disse ti Aar successive c. 666 Mill. Kr. bleven udslettede af ældre — ogsaa af den efter 1873 stiftede — Prioritetsgjæld i Landdistrikterne, deraf allerede i 1873—74 — altsaa før Omskrivningen, men efter at Debitorerne vidste, hvilken Forpligtelse, de i Henhold til Møntloven paatog sig — c. 113 Mill. og i 1875—77, da Sølvets endnu kun havde tabt ca. 8,7 pCt., ca. 165 Mill. Kr. Og for saa vidt disse saa vel som de senere indfrie Prioriteter vel for største Delen ere blevene ombyttede med — tildels indfrie ved Hjælp af — nye Laan af samme Størrelse, bliver det et Spørgsmaal, om det ikke ved den i en Del af det sidste Tiaar herskende lave Rentefod har været muligt at faa de ældre Laan ombyttede med nye Laan til en lavere Rente, hvorved da den fornyede Byrde, som Omskrivningen til Guld har paaført, er bleven fuldstændig neutraliseret. Man vil maaske sige, at det Samme vilde være sket, ifald vi havde beholdt Sølvfoden; men det er et stort Spørgsmaal om dette vilde være bleven Tilfældet — skjøndt der selvfølgelig Intet lader sig bevise pro eller contra i saa Henseende.

Men det er min Overbevisning, at dersom vi havde beholdt et saa usikkert og svingende Pengevæsen, som en Sølvcirculation vilde have været efter 1873, saa vilde Følgen deraf bleven den, der gjerne har vist sig, hvor man har havt et saadant forstyrret Pengevæsen, at Spar-sommeligheden aftager og at man foretrækker at bruge Pengene, før de tabe i Værdi, fremfor at gjemme dem til en senere Tid, da de maaske gjælde saa meget mindre. Jeg anser det derfor for rimeligt, at Kapitaldannelsen og dermed Kapitaludbyttet undr fortsat Sølvfod vilde være bleven saa meget ringere, at der maaske næppe havde fundet den Nedgang Sted i Rentefoden, som der nu faktisk indtraadte i nogle Aar, da man var forlegen for at finde gode Panter til $4\frac{1}{2}$ pCt. Men, som sagt, bevises kan dette selvfølgelig ikke. Men selv bortset herfra vil det dog ses, at enhver Paastand om, at Montreformen har paaført Landbruget et Tab af 200 Mill. Kr. og en permanent Renteforøgelse af 8 à 10 Mill. Kr. er ikke alene blottet for enhver Hjemmel, men utvivlsomt fuldstændig urigtig og i høj Grad overdreven. Det gaar desuden heller ikke an, at betragte »Landbruget« i dets Helhed som Debitor uden samtidig at betragte det, d. v. s. de enkelte Landbrugere, i Egenskab af Kreditorer. Der er utvivlsomt al Grund til at antage, at et ikke saa ringe Beløb af disse Prioritetsfordringer tilhøre Landbrugere, og det er da klart, at disse i saa Fald i Egenskab af Kreditorer have vundet i samme Forhold, men de have tabt i Egenskab af Debitorer. Men det Samme gjælder med Hensen til alle Fordringer, der ere i Landbrugeres Hænder, kgl. Obligationer og Kreditforeningsobligationer o. a. Renten heraf er siden 1875 erlagt i Guld istedenfor i

Sølv, og den Renteindtægt, man har havt heraf, var altsaa i 1880—84 ca. 15 pCt. og er i Øjeblikket ca. 20 pCt. mere værd, end den vilde have været uden Møntreformen. Heraf tager dog sikkert Landbruget o: Landejendomsbesiddere en ikke saa ringe Part. Og de ca. 150 Mill. Kr., som den 1 Jan. 1875 indestode i Provinssparekasserne, og hvoraf utvivlsomt et ret anseligt Beløb tilhørte Landbrugere, ere jo ligeledes bleven 15 à 20 pCt. mere værd. Vil man gjøre det samlede Tab, som »Landbruget« har lidt ved Prioritetsgjældens Overgang fra Rdl. til Kroner, saa maa man fradrage den Fordel, som Landbrugere have havt ved Omskrivning af deres Obligationer og Tilgodehavende i Sparekasser og Banker. I alt Fald vil dette være aldeles ubestrideligt i det Enkelte: hver enkelt Landbruger maa ved Opgjørelsen af det Tab, han mener at have lidt paa den før 1873 stiftede Prioritetsgjæld, fradrage den Fordel, han har havt i Egenskab af Obligationsejer og Fordringshaver. Hvor meget der derefter bliver tilbage som virkeligt Tab, lader sig umuligt afgjøre; men at det bliver meget, meget mindre end de hidtil nævnte Tal er utvivlsomt.

At selv efter en saadan Reduktion den forhøjede Byrde har paalagt Landbruget kan være ikke ubetydelig, nægter jeg ikke; men derfor bliver det lige fuldt et Spørgsmaal, om man med nogen Billighed kan gjøre Staten ansvarlig for det saaledes lidte Tab. Ingen vil dog vel falde paa at gjøre Staten ansvarlig for — eller kræve Erstatning af den for — de Tab, som den nordamerikanske Konkurrence paa det europæiske Kornmarked i de senere Aar har paaført det danske Landbrug; men i Virkeligheden er det, ikke en Smule mere Grund til

at gjøre Staten ansvarlig for det ved Sølvets synkende Værdi lidte Tab; thi den virkelige Aarsag er ogsaa i dette Tilfælde den amerikanske Produktion. Det er nemlig en fuldstændig Misforstaaelse at tro, at det er Sølvets Demonetisation, der har bragt dets Værdi til at falde saa stærkt. Naar man vil efterse de Forhandlinger, som ledsagede Møntreformens Indførelse, vil man se, at man dengang var lige saa bekymret for, at det valgte Overskrivningsforhold i: 15,₆₇ skulde vise sig for højt, som for at det skulde vise sig for lavt, — mente, at der var lige saa stor Udsigt til at paaføre Kreditorerne Tab derved som Udsigt til at forhøje Debitorernes Byrder. ~~At Sølvets Værdi som Følge af Tysklands~~ Overgang til Guldfoden i den nærmeste Tid vilde blive udsat for Rystelser, var man belavet paa: men det var langt mere de Svingninger, der herved vilde fremkomme i Sølvpengenes — og dermed i Vexelkursernes — Værdi, man frygtede for, end det var en blivende Nedgang i Sølvets Værdi. Der syntes dengang snarest Grund til at tro, at man i Øjeblikket overvurderede det Tab, som Sølvet vilde være udsat for. Jeg har selv i sin Tid gjort gjældende — og jeg tror endnu med fuld Føje —, at Møntreformen ikke i den Grad, som man tænkte sig, vilde bringe Sølvet ud af Circulationen, fordi der vilde behøves meget Sølv til Skille-mønt*) og Orienten, særlig Indien, i de senere Aar havde vist sig at begjære store Tilførsler af Sølv; netop en Synken i Sølvets Værdi vilde forøge det Quantum

*) Af vor tidligere Sølvcirculation, c. 43 Mill. Kr., blev over 18 Mill. Kr. udmøntet som ny Sølvskillemønt. Men af den tidligere Circulation fandtes Adskilligt i Norge og Sverige.

Sølv, som Indien behøvede, betydeligt. Endelig var der ogsaa Grund til at vente, at Forbruget af Sølv i Industriens Tjeneste vilde tiltage, dersom Sølv blev billigere. Jeg tror endnu, at denne Opfattelse i det Væsenlige var rigtig i det givne Øjeblik, og naar Erfaringen har vist et helt andet Resultat, saa skyldes dette Forhold som dengang næppe kunde forudses — i alt Fald ikke var forudsete af Nogen.

Sagen er nemlig den, at Sølvproduktionen netop fra Begyndelsen af 70'erne tog et uforudset Opsving. Medens der var Grund til at forudsætte, at et Fald i Sølvets Værdi vilde gjøre det urentabelt at fortsætte Driften af adskillige Sølvværker, saa at Produktionen derved vilde blive begrænset, er det Modsatte sket. Den samlede Sølvproduktion, som i 1861—70 i aarligt Gjennemsnit har beløbet sig til knap $1\frac{1}{4}$ Mill. (1,220 Mill.) kilogr. og i 1871—72 omtrent havde holdt sig paa samme Punkt, begyndte netop fra denne Tid at forøges saa stærkt, at den gjennemsnitlige aarlige Produktion i 1876—80 var netop dobbelt saa stor (2,470 Mill. kilogr.). Denne enorme Forøgelse af Produktionen skyldes i første Linie Opdagelsen af nye, meget righoldige Sølvminer i Nordamerika. Medens Nordamerika i 1861—70 i aarligt Gjennemsnit har produceret ca. 237,000 kilogr., producerede det i 1876—80 aarlig 985,000 kilogr. og i 1881—82 over 1 Mill. à 1,100,000 kilogr. eller det Firdobbelte. Men ogsaa i de andre sølvproducerende Lande er Produktionen i Modsætning til, hvad man skulde have ventet, tiltaget betydeligt: Mexiko, hvor Produktionen i 1861—70 knap udgjorde 500,000 kilogr. aarlig, producerede i 1876—80 ca. 670,000 kilogr. og Sydamerikas

Produktion steg fra 210,000 kil. til henved 350,000 kil. Grunden hertil maa dels søges i den Omstændighed, at Sølv paa mange Steder er et Biprodukt ved Siden af Guldets og at altsaa Hensynet til den fordelagtigere blevene Guldproduktion har ført til en mere energisk Bearbejdelse af Minerne uden Hensyn til, at Biproduktet Sølv er faldet i Pris. Dertil kommer, at Kapital og den moderne Industri har faaet Indgang i langt større Omfang i Mexiko og Sydamerika og drive selv de mindre fordelagtige Miner med større Energi og større Økonomi, ligesom de forbedrede Kommunikationsmidler og Qvægsølvets billigere Pris har formindsket Omkostningerne ved Driften og saaledes vejet noget op imod Tabet ved selve Sølvets lavere Værdi. Højest karakteristisk er det, at ogsaa Sølvproduktionen i Tyskland netop siden Tysklands Overgang til Sølvfoden er bleven mere end fordoblet (fra ca. 78,000 kilogr. i 1861—70 til 153,000 kilogr. i 1876—80 og endog 215,000 kilogr. i 1882). Størstedelen af denne Produktionsforøgelse skyldes imidlertid ikke de tyske Sølvminer; men den forøgede Export til Amerikas Vestkyst og den billige Transport gjør det muligt at indføre Sølverts fra Amerika til Tyskland, hvor der da udvindes Erts af dem. Den berettigede Forventning om, at selve Sølvets Værdifald skulde bidrage til at formindskes Sølvproduktionen, er saaledes bleven fuldstændig skuffet; og det Samme gjælder om den ligesaa berettigede Forventning om, at Efterspørgslen efter Sølv til industrielle Ojemed vilde stige, naar Raastoffet blev billigere. Netop i dette Tidsrum er det bleven almindeligt at bruge Plet istedenfor Sølv, og den vidtstrakte Benyttelse af Pletsager i Husholdningen lægger ikke nær saa stærkt Beslag

paa Sølv et som den tidligere, langt mere begrænsede Brug af massive Sølv-sager.

Ogsaa i en anden Retning er Efterspørgselen efter Sølv aftagen langt mere, end man havde Grund til at vente. Det er kun i ringe Grad den tysk-skandinaviske Møntreform, der har bragt Sølv et til at synke saa dybt i Værdi; havde den staaet alene, og Produktionsforholdene vare forblevne uforandrede, vilde Værdifaldet snart været standset og et fast Værdiforhold efterhaanden ogsaa efterhaanden være opnaaet. Men nu kom til Sølvproduktionens stærke Forøgelse endvidere, at det herved fremkaldte Værdifald bragte Østrige, som var lige ved at afløse sin Papircirculation med en Sølv-circulation, hvad det i mange Aar havde arbejdet paa, og hvorved der vilde have rejst sig en betydelig Efterspørgsel efter Sølv, til at opgive denne Plan. Et endnu yderligere Tryk blev derhos lagt paa Sølvmarkedet, da den latinske Møntunion først i 1874—77 besluttede at begrænse Sølvudmøntningen til et bestemt Beløb og derefter helt standsede denne. At saaledes Lande, der vedblivende legalt havde Dobbelt-Møntfod, paa Grund af den stærkt tiltagende Sølvproduktion have set sig nødsagede til faktisk at gaa over til Guldfoden, viser, som alt fremhævet, hvor heldigt det har været for os, at vi ikke have oppebiet dette langt uheldigere Tidspunkt til at gjøre den nødvendige Forandring. Forholdene vilde være blevne endnu uheldigere, dersom ikke Sølvproducenternes Interesse i 1878 havde bevæget den amerikanske Union til at vedtage den saakaldte Bland-Bill, hvorefter der maanedlig skulde udmøntes mindst 2 og højst 4 Mill. Dollars. Der er i Henhold hertil aarlig bleven udmøntet 27 à 28 Mill. Sølvdollars, saa at

der ved dette Aars Udgang vil være udmøntet ca. 200 Mill. Dollars, hvoraf den aller største Del henligger i Unionens Skatkammer. Det Øjeblik imødeses nu, da Bland-Bill vil blive hævet; herved vil et aarligt Opkøb af ca. 670,000 kilogr. eller omtr. $\frac{1}{4}$ af den aarlige Produktion ophøre, og hvor langt Sølvets Værdi vil gaa ned, naar dette sker, er uberegneligt. At have bevaret vor Sølvfod til dette Tidspunkt vilde have været en overmaade uheldig Politik.

Men naar det saaledes bestemt maa fastholdes, at det ikke er Møntreformen i og for sig, som har frembragt et Værdiforhold imellem Guld og Sølv, som i høj Grad afviger fra det, der efter en omhyggelig Overvejelse blev lagt til Grund for Omskrivningen af alle Fordringer i 1875, men at dette skyldes den uforudselige Fordobling af Sølvproduktionen, nærmest som Følge af nyfundne nye Sølvminer, saa tror jeg ogsaa, at det maa fastholdes, at Staten lige saa lidt bærer noget Ansvar herfor og kan være moralsk forpligtet til Erstatning for det derved Prioritetsdebitorerne forvoldte Tab, som den gjør overfor det Landbruget ved den nordamerikanske Konkurrence paa Kornmarkedet paaførte Tab. Dersom det tidligere havde været ikke nye Sølv-, men nye Guldminer, der var blevet fundet, og Guldet som Følge deraf var sunket i Værdi, vilde næppe Nogen nu tænke paa, at Staten burde erstatte Prioritetskreditorerne dette Tab. Erfaringen bekræfter dette fuldstændigt. Hverken i 1850—57, da Pengene sank stærkt i Værdi, alle Priser derimod steg, saa at alle Rentiers fik en Rente, der var betydelig mindre værd end før, eller i 1871—73, da det Samme gjentog sig, tænkte noget Menneske paa, at Prioritetshaverne havde et billigt

Krav paa Erstatning, og ethvert Forslag herom vilde utvivlsomt være bleven afvist med stor Bestemthed af Pantedebitorerne. Men har disse taget de gunstige Chancer, maa de nu ogsaa tage de ugunstige. Og naar særlig Landbruget nu — og ganske vist ikke uden Føje — peger paa de jevnt synkende Varepriser som en Hovedaarsag til det Tryk, der for Tiden hviler paa det, saa bør det dog ogsaa erindres, at de samme Forhold, som have bidraget til at trykke baade Kornpriserne og Sølvets Værdi ned, hvortil navnlig de saa stærkt udviklede Kommunikationsmidler have medvirket, paa den anden Side ogsaa have bidraget til i ikke ringe Omfang at formindske Landbrugets Omkostninger og til at skaffe det nye Indtægter. Hvor meget har ikke vort Jernbanenæt virket til at formindske Transportudgifterne — og hvor meget har ikke den hurtige og lette Dampskibsforbindelse med England bidraget til at skaffe et betydeligt bedre Marked for baade Smør og Kreaturer? og har ikke Jernbanerne gjort det muligt at finde Af sætning for Produkter, som ikke kunne taale lang Transport eller bære betydelige Transportudgifter? Naar alt dette ikke føles saa stærkt, som det burde føles, er Grunden utvivlsomt den, at man har begyndt med at modtage disse forskellige Fordele, og er endt med at føle de af Kommunikationsmidlerne skabte Vanskeligheder. Dersom hele Udviklingen blev skruet tilbage til, hvad den var, før baade vi og Amerika fik det udstrakte Jernbanenæt og den lettere Dampskibsforbindelse med England, bliver det vistnok et Spørgsmaal, om Tilstanden saa vilde have været gunstigere for det danske Landbrug, end den i Øjeblikket er.

Men selv om man vil indrømme mig Rigtigheden af de her fremsatte Betragtninger og erkjende, at der ikke er nogen virkelig Basis for et Krav paa Erstatning fra Statens Side for den Forøgelse af Prioriteternes Tyngde, som er indtraadt efter Møntreformen, vil man maaske dog mene, at det forholder sig anderledes med Hensyn til Statsskatterne. Her er det Statskassen selv, som har havt Fordel af den stedfundne Omskrivning. Hvor stor denne Fordel er, vil det nu imidlertid falde vanskeligt nok at udregne. Ganske vist er der Udgifter, hvis nominelle Pengebeløb vilde forblevet uforandret, om vi havde beholdt Sølvfoden, saaledes Forrentning af den indenlandske Gjæld, Civilliste og Appanager, Pensioner m. m., saa at Staten for det Beløb, som disse Udgifter kræve af Statsindtægterne, hverken er bleven rigere eller fattigere; og omvendt er der Indtægter, som vilde være bleven 15 à 20 pCt. større, om vi havde beholdt Sølvfoden, saaledes Indtægten af Domænerne, Renter af Reservefondens og Kassebeholdningens udenlandske Obligationer m. m., saa at Statskassen her har lidt et Tab ved Møntreformen; men paa den anden Side maa man gaa ud fra, at, ligesom Forrentningen af og Afdrag paa den udenlandske Gjæld vilde have krævet et større Beløb i Sølv end nu i Guld, saaledes vilde alle Udgifter til offentlige Arbejder, alle Anskaffelser til Militæretaterne, Naturalforplejning o. Lign. være stegen i samme Forhold, som Sølvet sank i Værdi. Hvorvidt det vilde have været muligt at lade alle Embedslønninger henstaa uforandrede, naar Sølvpengene vedblev at tabe i Værdi, er et Spørgsmaal, som der næppe kan gives noget sikkert Svar paa. Alt i Alt vil det derfor være saare vanskeligt at opgjøre en paalidelig

Beregning over, hvorledes Statskassens Stilling vilde have været, dersom vi i 1875—85 havde beholdt Sølvrigsdaleren uforandret, men sandsynligt er det ganske vist, at den betydelige Kassebeholdning, som nu er bleven opsamlet i disse Aar, vilde være bleven i alt Fald en Del mindre, end den nu er bleven. Men det maa herved erindres, at selve Fremkomsten af en saa betydelig Kassebeholdning, som der i dette Tiaar er bleven opsparet, jo skyldes vore abnorme politiske Forhold, hvorved adskillige Foranstaltninger og Reformere, som burde været gennemførte, ikke ere komne i Stand, og at altsaa det saaledes Opsparede vil, naar Tiden kommer til deres Gjennemførelse, gjøre det muligt at undgaa en Forhøjelse af Skattebyrden, som ellers let vilde blive en Nødvendighed, ligesom jo selve Renten af denne Kassebeholdning midlertidig bidrager ikke saa lidt til at forøge det aarlige Overskud. Det er altsaa for saa vidt kun et paa Forhaand og forskudsvis opkrævet Beløb til forestaaende Statsudgifter, — under alle Omstændigheder et for samtlige Skatteyderes Regning opsamlet Fond, hvis Tilstedeværelse vil kunne fritage dem for senere Paalæg af Byrder. Hovedspørgsmaalet bliver da det, om dette Fond, som er bestemt til at komme alle Statsborgere til Gode, er tilvejebragt særlig eller dog i forholdvis stærkere Grad paa enkelte Klasser af Skatteyderes Bekostning, eller om det maa siges, at samtlige Skatteydere i nogenlunde ligeligt Maal have bidraget dertil. Dette sidste maa sikkert siges at være Tilfældet. Det er efter omhyggelig Undersøgelse af Forholdene påavist af min Kollega. Prof. Falbe-Hansen*), at der er en ret passende Lige-

*) Danmarks Statistik, IV., S. 252 ff. og S. 324 ff.

lighed i Fordelingen af den direkte Skattebyrde imellem Landdistrikterne og Byerne«, dog at Bygningsafgiftens stadige Væxt indeholder Spiren til en Ulighed til Ugunst for Byerne, medens »der ikke kan være nogen Tvivl om, at Tolden hviler haardere paa Bybefolkningen end paa Landbefolkningen«. Jeg tror altsaa ikke, at det kan paastaaes, at Landbruget i højere Grad end andre Virksomheder og Næringer har lidt derved, at Skatterne falde tungere i Guld end i Sølv. Og det maa i denne Sammenhæng heller ikke tabes af Sigte, at Sindssygeanstaltnes Overgang til Staten fra alle Sider erkjendes at have medført en Lettelse særlig for Hartkornet. Om noget yderligere »Erstatningskrav« eller særlige Begunstigelser tror jeg derfor ikke, at der vil kunne være Tale.

Derimod skal jeg villig erkjende, at Landbruget for Tiden er i en trykket Stilling og har vanskelige Tider at gjenne-gaa, og at Omstændighederne — ganske vist Omstændigheder, som ikke kunde forudses og som Ingen bærer Ansvar for — have bevirket, at Overgangen til Guldfoden, til Trods for de mindre synlige, men derfor ikke mindre vigtige, Fordele, som den efter min Overbevisning har bragt ogsaa Landbruget, har bidraget til at gjøre Trykket tungere og Vanskelighederne føleligere. Det har derfor ogsaa efter min Mening et billigt Krav paa at Staten gjør, hvad den kan, for at støtte det i denne vanskelige Tid og hjælpe det til at kjæmpe den igjennem med Held. Men det maa ikke glemmes, at ogsaa andre Virksomheder, at ogsaa Industri og Handel og, som bekjendt, ikke mindst Skibsfart for Tiden arbejder under et haardt Tryk og har vanskelige Tider at gjenne-gaa. At fordre Lettelser

og Begunstigelser, som blot vælte Byrder over fra En til en Anden, bør der ikke være Tale om. Hvad der derimod bør stræbes hen til, og hvad Enhver i sin Kreds bør virke for efter Evne, det er, at faa gjort Ende paa de abnorme politiske Tilstande, hvorunder Alt forsumpes, og hele Udviklingen hæmmes og standses. Kunne vi naa til atter at faa Lovgivningsværket i Gang, vil det ogsaa nok lykkes at faa de nyttige Foranstaltninger og offentlige Arbejder satte i Gang, de Reformer førte igjennem, hvortil Landet kun altfor længe har trængt. Og sker det med fornøden Hensyntagen til alle Samfundsklassers Interesser, da vil visse- lig en ikke ringe Del af det Tryk hæves, som hviler haardt baade paa Landbrug og Skibsfart, baade paa Handel og Industri. Hvorvidt og hvor snart det, der efter min Opfattelse er en Hovedgrund til det nuværende almindelige Tryk paa Forretningslivet, Vareprisernes jævne Dalen, i en nær Fremtid vil ophøre, er det umuligt at sige; saa meget er vist, at vi i vort lille Land Intet kunne gjøre for at forandre disse Forhold. De vilde være komne og være blevne følte af os, hvad enten vi havde faaet Møntreform eller ikke; men havde vi ikke faaet denne, vilde vi i Tilgift have faaet alle de Ulemper, som følge med en i høj Grad svingende Værdimaalestok, et foranderligt og usikkert Pengevæsen. Dette har vi undgaaet, og forhaabentlig vil efterhaanden den Erkjendelse trænge mere og mere igjennem, at Møntreformen har lagt et fast og sikkert Grundlag for vort Pengevæsen og for vort hele Handels- samkvem med andre Lande, og at dette Gode i Længden vil opveje de Ulemper, som midlertidig have knyttet sig til Overgangen fra Sølvfod til Guldfod.
